

T. C.
KALKINMA BAKANLIĞI

Yatırımlar

Raportörler:

Deniz ALCAN

Selma DURGAN

Hakan TERZİ

Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dairesi

Haziran 2017

Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dairesi bünyesinde, 11. Kalkınma Planı Hazırlıkları çerçevesinde değerlendirilmek üzere 2000’li yılları kapsayan son dönem için;

- Türkiye’de Yurt İçi Tasarruflar ve Tüketimin Gelişimi,
- Türkiye İşgücü Piyasasındaki Yapısal Dönüřüm,
- Dış Ticaret ve
- Yatırımlar, başlıklarıyla arka plan raporları hazırlanmıştır.

Hazırlıklar çerçevesinde Daire çalışanlarının tümünün katılımıyla bir dizi çalışma toplantıları yapılmış ve uzmanlarımızın görüş, öneri ve katkıları alınmıştır. Rapor hazırlıklarında raportör olarak görev alan kişiler aşağıdaki gibidir:

- Türkiye’de Yurt İçi Tasarruflar ve Tüketimin Gelişimi:

A. Gülin ÖZSAN, Betül PEKTAř ERDEM, Sezai ATA

- Türkiye İşgücü Piyasasındaki Yapısal Dönüřüm:

Raif CAN, Betül PEKTAř ERDEM, Veysi KASSAP, Büřra DEMİREL

- Dış Ticaret:

Sezai ATA, Hakan TERZİ

- Yatırımlar:

Deniz ALCAN, Selma DURGAN, Hakan TERZİ

11. KALKINMA PLANI ARKA PLAN ÇALIŞMASI:

YATIRIMLAR

İçindekiler Tablosu

Dünyada Yatırımların Genel Görünümü	4
Türkiye’de Yatırımların Gelişimi	5
Türkiye’de Yatırımları Etkileyen Değişkenlerin Gelişimi	8
Finansman Koşullarındaki Gelişmeler	8
İş Ortamındaki Gelişmeler	13
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	15
Genel Değerlendirme ve Politika Çıkarımları	18
Ekler	19

Dünyada Yatırımların Genel Görünümü

Dünya genelinde toplam yatırımlar 2008 finansal krizden sonra düşüş göstermiş olsa da, yeniden yükselme eğilimine girmiş ve 2016 yılında toplam yatırımların GSYH'ya oranı yüzde 25,3'e ulaşmıştır. Ülke grupları itibıyla genel görünüme baktığımızda gelişmiş ile gelişmekte olan ve yükselen ekonomiler arasındaki fark göze çarpmaktadır. Toplam yatırımlarının GSYH'ya oranı 2016 yılında gelişmiş ülkelerde yaklaşık yüzde 20,9 iken, gelişmekte olan ve yükselen ekonomilerde ise yüzde 32,3'tür. Gelişmekte olan ve yükselen ekonomiler arasında büyük ekonomilerden biri olan Çin'de toplam yatırımların GSYH'ya oranı 2016 yılında yüzde 44,2 olarak gerçekleşmiştir. Hindistan'da ise bu oran aynı yıl için yüzde 30,4'tür.

Tablo 1: Ülke ve Ülke Gruplarının Toplam Yatırımları/GSYH Oranı (Yüzde)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Dünya	24.6	25.2	25.1	23.0	24.3	25.1	25.3	25.3	25.6	25.8	25.3
Gelişmiş Ülkeler	23.5	23.4	22.8	19.7	20.6	21.1	21.0	20.9	21.2	21.2	20.9
ABD	23.3	22.4	20.8	17.5	18.4	18.5	19.4	19.8	20.1	20.4	19.7
Japonya	24.7	24.5	24.5	21.3	21.3	22.1	22.7	23.2	23.9	23.9	23.3
İngiltere	18.0	18.5	17.4	14.6	16.0	15.8	16.0	16.4	17.3	17.2	17.0
Fransa	23.2	24.1	24.1	21.3	21.9	23.2	22.6	22.3	22.7	22.8	23.0
Almanya	19.8	20.7	20.9	18.1	19.6	21.1	19.3	19.5	19.5	19.1	19.2
İtalya	21.9	22.2	21.8	19.4	20.5	20.5	17.9	17.0	17.0	17.3	17.0
Gel. Olan ve Yükselen Eko.	27.7	29.6	30.4	30.4	31.5	32.2	32.4	32.4	32.6	33.0	32.3
Çin	40.6	41.2	43.2	46.3	47.9	48.0	47.2	47.3	46.8	44.7	44.2
Hindistan	35.7	38.1	34.3	36.5	36.5	39.6	38.3	34.0	34.6	32.9	30.4
Rusya	20.1	24.1	22.8	15.6	20.3	24.4	24.8	23.7	22.2	22.1	25.3
Brezilya	17.8	19.8	21.6	18.8	21.8	21.8	21.4	22.0	21.0	19.1	17.5
Türkiye	29.6	28.7	28.9	23.0	27.0	31.3	28.3	29.8	29.0	28.4	29.8
Avro Alanı	23.3	24.0	23.6	20.4	21.0	21.5	20.1	19.6	19.9	20.0	20.3
Avrupa Birliği	22.5	23.3	23.0	19.8	20.4	20.9	19.7	19.3	19.7	19.8	20.0

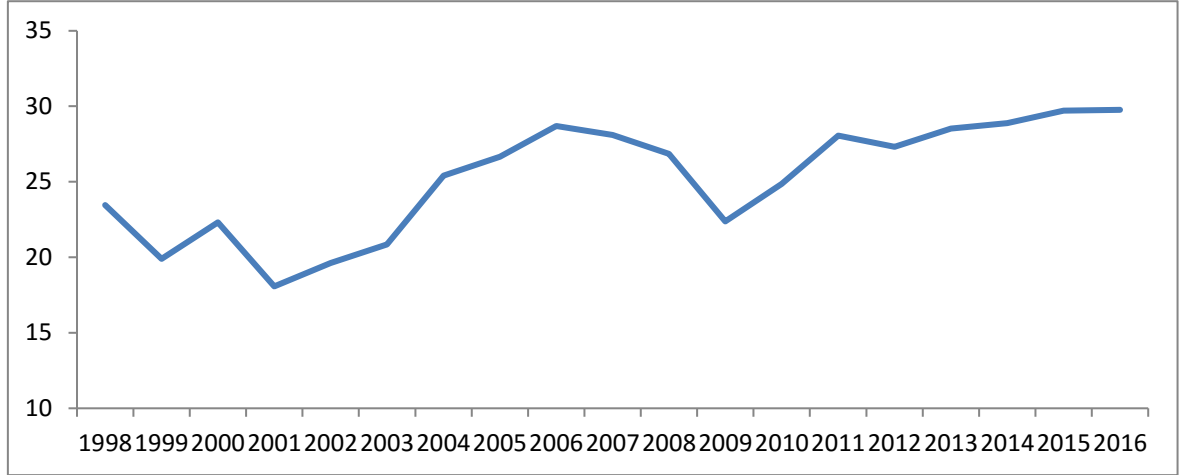
Kaynak: IMF veri tabanı

Türkiye’de Yatırımların Gelişimi

2000’li yılların başından itibaren ekonomik istikrarın tesisine yönelik olarak önemli adımlar atan Türkiye ekonomisi, 2003 yılından itibaren elverişli bir küresel ortamın da desteği ile güçlü bir büyüme dönemine girmiştir. Makroekonomik istikrarı sürekli kılacak yapısal reformlarla birlikte uygulamaya konulan sıkı para ve maliye politikaları sonucunda ekonomide güven ve istikrar ortamı yaratılmıştır.

İçerisine girilen bu ekonomik güven ve istikrar ortamı yatırım harcamalarını olumlu yönde etkilemiş ve yatırımların GSYH içerisindeki payı hızla artarak 1998 yılındaki yüzde 23,5 seviyesinden 2016 yılında yüzde 29,8 seviyesine kadar yükselmiştir (Grafik 1).

Grafik 1: Yatırım Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı (Yüzde)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Hesaplar İstatistikleri

Yatırım harcamalarını destekleyen temel etmenlerin başında, bankacılık sektörü tarafından yaratılan ticari kredilerdeki hızlı artış süreci ve söz konusu kredi faizlerindeki düşüş sonucunda finansman maliyetlerinin gerilemesi gelmektedir. BDDK tarafından Mayıs 2001’de uygulamaya koyulan “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” da bankacılık sisteminin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Yatırım harcamalarının yükselmesinde rol oynayan diğer bir unsur ise ülkedeki iş yapma ortamının giderek gelişmesi ve AB katılım sürecinin olumlu etkisi ile de iş yapma ortamının iyileştirilmesi için gereken mevzuat değişikliklerinde ivme sağlanmasıdır. Ayrıca bu dönemde Türkiye ekonomisinin sergilediği yüksek ve istikrarlı büyüme dinamiği neticesinde ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımlar, ülkenin üretim kapasitesini artırmış ve çeşitli sektörlerde yeni teknoloji ve bilgi yayılımını sağlamıştır.

Ülkemizde yaşam kalitesinin yükseltilmesi, rekabet gücümüzün artırılması ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması amacıyla gerekli sosyal ve fiziki altyapının geliştirilmesi, gelişmiş ülkelerle ülkemiz arasındaki gelişmişlik farkları ile ülkemiz içerisindeki bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması için önemli miktarlarda kamu yatırımı ihtiyacı bulunmaktadır.

Tablo 2: Genel Devlet Sabit Sermaye Yatırımlarının GSYH İçindeki Payı (Yüzde)

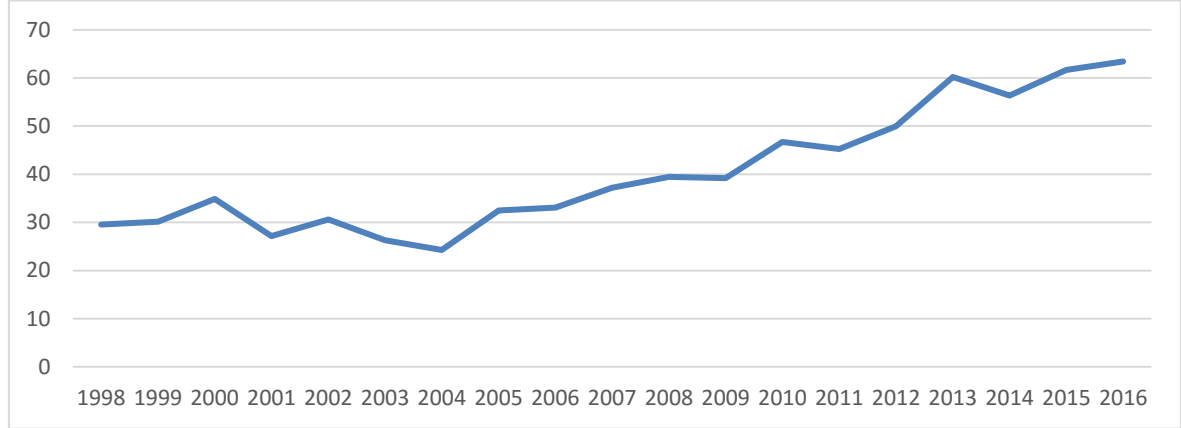
Ülkeler	2008-2012	2013	2014	2015	2016
Avro Bölgesi Ortalaması	3,8	3,2	3,3	3,5	2,9
Belçika	2,3	2,4	2,4	2,4	2,3
Almanya	2,2	2,2	2,1	2,1	2,1
Estonya	5,7	5,6	5,1	5,4	4,7
İrlanda	3,3	2	2,2	1,7	1,8
Yunanistan	4	3,4	3,7	3,9	3,1
İspanya	4,1	2,2	2,1	2,5	1,9
Fransa	4,1	4	3,7	3,5	3,4
İtalya	2,9	2,4	2,3	2,2	2,1
Hollanda	4	3,6	3,5	3,6	3,4
Avusturya	3,2	3,1	3	3	3
Portekiz	3,8	2,2	2	2,3	1,5
Slovenya	4,6	4,4	5,1	4,7	3
Slovakya	3,6	3,3	4	6,3	3,2
Finlandiya	3,8	4,2	4,2	3,9	3,9
Avro Bölgesi Dışı AB Ort.	4,3	3,9	4,2	4,6	3,3
Bulgaristan	4,4	4	5,2	6,6	2,8
Çek Cumhuriyeti	4,8	3,7	4,1	5,2	3,4
Danimarka	3,3	3,7	3,9	3,6	3,7
Hırvatistan	4,5	3,7	3,6	3,1	3,2
Polonya	5,2	4,1	4,5	4,4	3,3
Romanya	5,7	4,5	4,3	5,2	3,6
İsveç	4,5	4,5	4,4	4,2	4,4
Birleşik Krallık	3	2,6	2,8	2,7	2,6
AB Ortalaması	3,9	3,5	3,6	3,8	3
ABD	4	3,3	3,2	3,2	3,1
Japonya	3,7	3,9	3,9	3,7	3,5
Türkiye	3,2	3,7	3,3	3,5	3,5

Kaynak: 2018 Yılı Programı

Genel devlet kapsamındaki kamu sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki paylarına bakıldığında ülkemizde, 2008-2016 döneminde yaklaşık olarak AB üyesi ülkeler ile ABD ve Japonya seviyesinde yatırım gerçekleştirildiği görülmektedir. Ancak söz konusu ülkelerin GSYH büyüklükleri, gelişmişlik seviyeleri, yüzölçümleri, nüfusları ve mevcut altyapıları dikkate alındığında, ülkemizde daha fazla kamu yatırımı yapılması ihtiyacının devam ettiği değerlendirilmektedir.(Tablo 2)

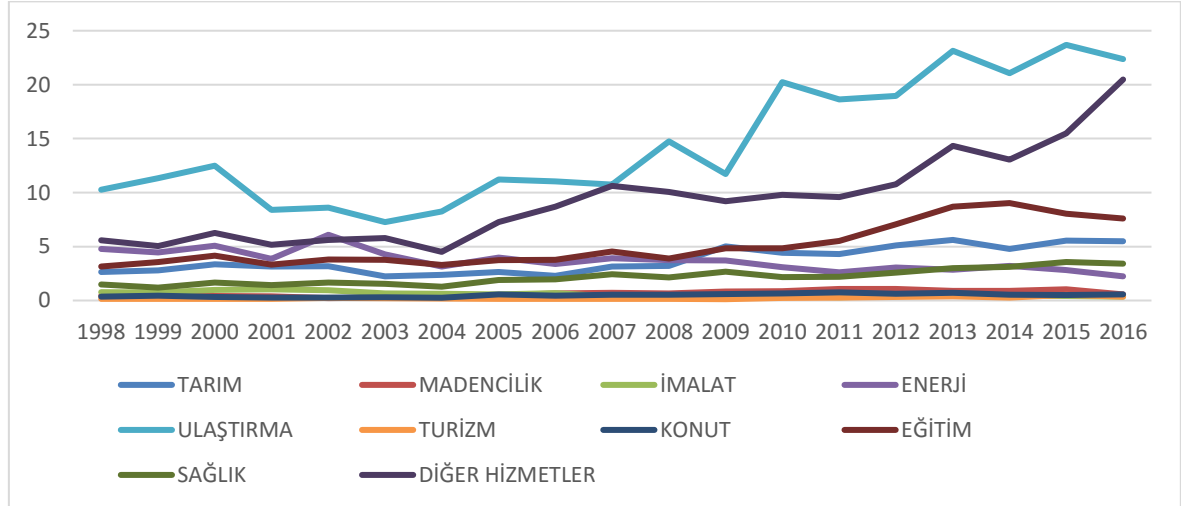
Ülkemizde kamu sabit sermaye yatırımlarının 2002-2016 dönemindeki seyrine bakıldığında, genel olarak artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2002 yılında 30,6 milyar TL olan toplam kamu sabit sermaye yatırımları, 2008-2009 küresel kriz yıllarında bir miktar durağanlaşmış 2016 yılına gelindiğinde ise 63,4 milyar TL seviyesine yükselmiştir(Grafik 2).

Grafik 2: Genel Devlet Sabit Sermaye Yatırımları (Zincirlenmiş Hacim, Milyar TL)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı istatistiklerine dayalı hesaplamalar

Grafik 3: Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımları (Kamu)(Zincirlenmiş Hacim, Milyar TL)

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı istatistiklerine dayalı hesaplamalar

Sektörler itibarıyla kamu sabit sermaye yatırımlarına bakıldığında ise ulaştırma sektörünün 2002-2016 döneminde sürekli olarak toplam içinde en fazla payı alan sektör olduğu görülmektedir. Diğer hizmetler, eğitim ve tarım sektörleri de toplam kamu sabit sermaye yatırımları içerisinde önemli paya sahip sektörlerdendir(Grafik 3).

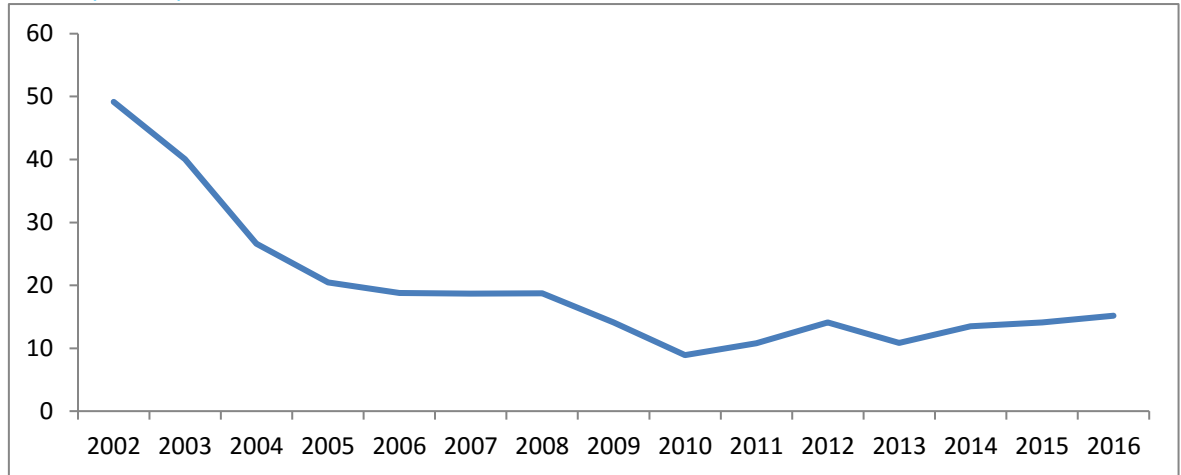
Türkiye’de Yatırımları Etkileyen Değişkenlerin Gelişimi

Finansman Koşullarındaki Gelişmeler

2000-2001 ekonomik krizi sonrasında bankacılık sisteminin döviz açık pozisyonlarına, likidite ve sermaye yeterlilik oranlarına çok sıkı kısıtlamalar getirilmiş ve etkin bir düzenleme ve denetleme altyapısı kurulmuştur. Kriz sonrasında bankacılık sektörünü güçlendirmeye yönelik olarak uygulanan bu kapsamlı reformlar beklenen yönde sonuç vermiş ve bankacılık sektörü ticari kredilere yönelik olarak daha yüksek hacimli ve kaliteli kaynak üretimi sağlamıştır. Bu şekilde ticari krediler hızlı ve istikrarlı bir artış sürecine girmiş ve bu kredilere uygulanan ortalama faizler belirgin şekilde gerilemiştir.

2000’lerin başından itibaren bankacılık kesimi tarafından ticari kredilere uygulanan ortalama faizlerin 2010 yılına kadar sürekli olarak düştüğü gözlemlenmektedir. 2002 yılında yüzde 50 düzeyinde olan ortalama ticari kredi faizinin 2016 yılı itibarıyla yüzde 15,2 düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Ticari kredi faizlerindeki bu düşüş yatırımların finansman maliyetini belirgin şekilde aşağı çekmek suretiyle yatırım artışını destekleyen temel etmenlerden birisi olmuştur (Grafik 4).

Grafik 4 : Bankalarca Açılan Ticari Kredilere Uygulanmakta Olan Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranı (Yüzde)

Kaynak: TCMB

Ticari kredi faiz oranlarında gerçekleşen bu önemli ölçüdeki düşüş, ticari kredi talebini artırmış ve bu krediler yatırım harcamaları için uygun bir finansman kaynağı olarak görülmüştür. Diğer yandan 2008 küresel finans krizinden sonra yaşanan likidite bolluğu bankaların özel sektöre kriz öncesine göre daha düşük faizlerle ve büyük hacimlerde kredi vermesini sağlamıştır. Krizden hemen sonraki senelerde ülke ekonomisinin yüksek oranlı

büyüme rakamlarını yakalamasında, bu ucuz maliyetli likidite bolluğunun ülkedeki yatırımların finansmanı üzerinde sağladığı kolaylaştırıcılığın olumlu etkisi olmuştur. Türkiye’de 2002’den itibaren ticari kredi hacmi sürekli olarak yüksek oranlarda büyüme sergilemiştir (Grafik 5).

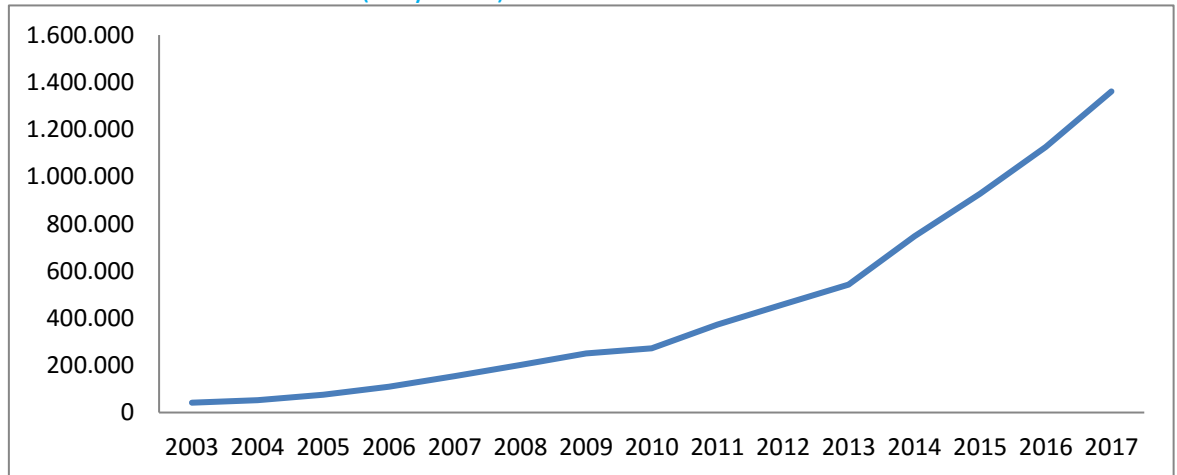
Grafik 5: Ticari Kredilerin Yıllık Büyüme Hızı (Yüzde)

Kaynak: BDDK

Ticari kredilerdeki hızlı artış eğilimiyle beraber yatırımları desteklemeye yönelik finansman kaynağı oldukça yüksek seviyelere çıkmıştır. Türkiye’de ticari kredi stoku 1 trilyon TL’yi ilk kez 2015 yılının sonları itibariyle aşmıştır. Ticari kredilerdeki derinleşmenin önümüzdeki dönemde de devam etmesi ve yatırım olanaklarını için temel teşkil edecek temel unsurlardan olması beklenmektedir (Grafik 6).

Grafik 6: Ticari Kredi Stoku (Milyon TL)

Kaynak: TCMB

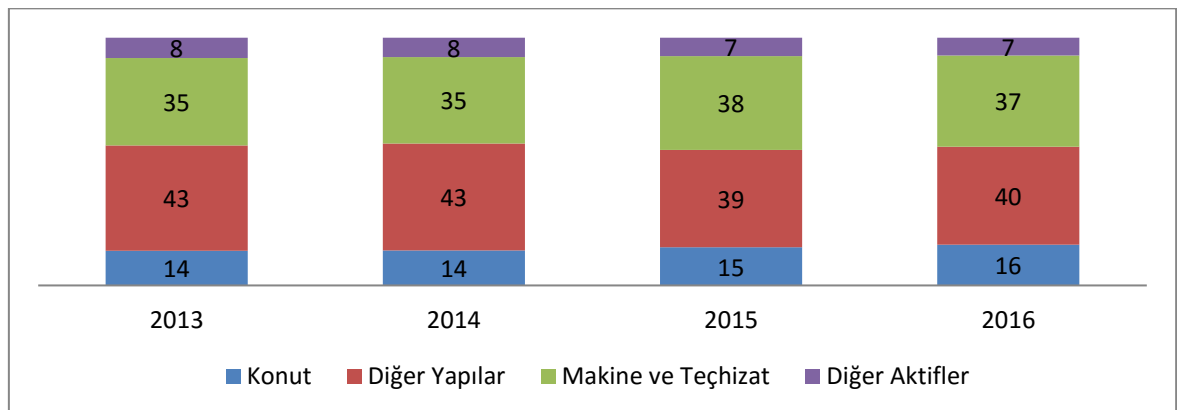
2000’li yılların başından itibaren yatırımların artan güven ve kredi koşullarındaki iyileşmeyle beraber hareketlenmesi, söz konusu hızlı kaynak akışının hangi alanlara

odaklandığı sorusunu beraberinde getirmektedir. Bu sebeple yatırım türlerinin dağılımının incelenmesi önem arz etmektedir. TÜİK tarafından derlenmekte olan milli gelir serileri altında açıklanan yatırım istatistikleri çerçevesinde yatırımlar makine ve teçhizat, inşaat ve diğer aktifler olmak üzere üç ana kaleme ayrılmaktadır. Söz konusu sınıflama kapsamında toplam yatırımlar içerisinde oldukça önemli bir yer kaplayan inşaat yatırımlarının niteliğine ilişkin daha açık bir bilgi ortaya koymak açısından inşaat kaleminin konut ve konut dışı diğer yapılar ayrımında incelenmesi gereklilik arz etmektedir.

Dolayısıyla konut yatırımının büyüklüğüne ilişkin olarak sistemli ve yalın bir bilginin üretilmesi yatırımların genel niteliğine ilişkin olarak ortaya konulacak tespitler açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda Milli Hesaplar Sistemi (System of National Accounts) tanımı göz önünde bulundurularak, konut yatırımı hanehalkının ikameti amacıyla son bir sene içerisinde inşa edilen ve ikamet amaçlı satın alıma konu olan yapılar olarak belirlenmiştir. Sonrasında TÜİK tarafından yayımlanan yeni konut satış rakamı, TCMB tarafından Türkiye geneli için üretilen ortalama yeni konut fiyat istatistiği ile çarpılarak Türkiye geneli için son bir sene içerisinde üretilip satışa konu olan konutların toplam değeri hesap edilerek konut yatırımı için bir tahmin ortaya koyulmuştur.

Yatırımların dağılımı, inşaat yatırımlarının yukarıda belirtilen yöntemle ayrıştırılması sonrasında, incelendiğinde; yatırımlar içerisinde ağırlıklı olarak makine teçhizat ve diğer yapı kalemlerinin ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Diğer yapılar konut dışında kalan köprü, havalimanı ve yol inşaatı gibi altyapı yatırımlarını; hastane, okul ve spor salonu gibi sosyal yapıların ve fabrika, depo ve dükkânlar gibi üretim amaçlı tesislerin inşaatını kapsamaktadır (Grafik 7).

Grafik 7: Yatırım Harcamalarının Dağılımı (Yüzde)

Kaynak: TÜİK ve TCMB istatistiklerine dayalı hesaplamalar

Yatırım harcamalarını gerek niceliksel gerekse niteliksel bağlamda istenilen doğrultuda yönlendirmeye yönelik olarak kullanılan etkin araçların başında teşvik politikası gelmektedir. Bu çerçevede gerek mevcut teşvik politikasının gerekse kredi garanti fonu kapsamında yaratılan teşviklerin incelenmesi önem arz etmektedir.

Sermaye birikimini yatırıma yönlendirmek, üretimde yüksek katma değer yaratmak, teknoloji kullanımını ve yenilenmesini özendirmek, bölgeler arası ekonomik dengesizlikleri gidermek, istihdam yaratmak ve dünya ölçeğinde rekabet gücü sağlamak için yatırımcıların devlet tarafından desteklenmesi amacıyla Ekonomi Bakanlığı ve ilgili yerel birimler tarafından yatırımcılara şartları sağlaması halinde “Yatırım Teşvik Belgesi” verilmektedir.

2001-2016 döneminde sağlanan yatırım teşvikleri kapsamında, öngörülen sabit yatırım tutarı toplam 987 milyar TL olan 56.210 adet Yatırım Teşvik Belgesi düzenlenmiştir. Düzenlenen belgelerde toplam 2 milyon 146 bin kişilik istihdam öngörülmüştür (Tablo 3).

Tablo 3: Yatırım Teşvik Belgelerinin Genel Karakteristikleri

Yıllar	Yatırım Teşvik Belgesi Adedi	Öngörülen Sabit Yatırım (Milyon TL, 2016 Fiyatlarıyla)	Öngörülen İstihdam (Kişi)
2001	2.050	49.070	105.706
2002	2.654	34.326	135.446
2003	3.175	29.636	143.379
2004	3.460	35.345	158.354
2005	3.551	34.907	147.482
2006	2.475	26.454	98.018
2007	2.241	38.299	100.289
2008	2.446	36.078	91.168
2009	2.071	38.794	78.308
2010	3.553	105.496	132.320
2011	3.965	69.850	120.497
2012	3.993	87.508	150.597
2013	4.631	121.681	188.784
2014	3.929	75.362	143.301
2015	4.533	107.081	142.187
2016	5.142	97.714	140.860

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik İstatistikleri

Kredi Garanti Fonu(KGF), teminat yetersizliği olan KOBİ’lerin finansmana erişimini kolaylaştırmak amacıyla, Bakanlar Kurulu Kararı ile 1993 yılında kurulmuş çok ortaklı bir şirkettir. KGF, kurumsal bir kefalet kuruluşu olarak teminat yetersizliği nedeniyle çeşitli

kredi ve destek imkânlarından yeterince yararlanamayan Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) “müteselsil kefil” olmak suretiyle krediye erişimlerini sağlamaktadır. Ayrıca, esnaf, sanatkâr, çiftçi, serbest meslek sahibi ve inşaat-arsa alımı vs. hariç kooperatifler de KGF kefaletinden faydalanabilmektedir. Kredi Garanti Fonu, TOBB, KOSGEB, TESK, TOSYÖV, MEKSA ve 27 bankadan oluşan ortaklarının sağladığı sermayesiyle kefalet desteği sağlamaktadır. KGF, bankalardan kullanılacak kredilerin % 80’ine varan bölümüne kefalet sağlamaktadır. TÜBİTAK, KOSGEB ve TTGV gibi kuruluşlar ile Eximbank’tan kullanılacak kredilere ise tam kefalet verilmektedir.

Ekonomideki durgunluğu gidermek ve KOBİ’lerin finansmana erişimini kolaylaştırmak amacıyla 20 Mart 2017’de Hazine Müsteşarlığı ve Kredi Garanti Fonu A.Ş. (KGF) arasında 250 milyar TL’lik kredi kefaleti sistemi protokolü imzalanmıştır. Protokolün ardından kısa sürede çok büyük miktarlarda krediler sağlanmış ve KGF 29 Mayıs 2017 verilerine göre, bugüne kadar 241.602 işletmeye 165 milyar TL’lik kredi için 147 milyar TL kefalet verilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4: Yıllar İtibariyle Kefalet Taleplerinin Karşılama Durumu (TL)

DÖNEM	Talep Edilen Kefaletler (Gelen Talep)		Verilen Kefaletler (Onaylanan Talepler)		Kullandırılan Kefaletler (Açılan Talep)	
	Kredi Tutarı	Kefalet Tutarı	Kredi Tutarı	Kefalet Tutarı	Kredi Tutarı	Kefalet Tutarı
2010-2012	2.575.763	1.740.605	2.104.287	1.411.645	1.527.878	1.037.079
2013	1.325.323	935.537	882.299	609.883	672.709	490.659
2014	1.741.648	1.238.266	1.163.666	818.707	897.581	669.700
2015	3.848.004	2.762.110	2.334.223	1.640.811	1.766.656	1.307.338
2016	9.823.852	7.458.199	7.187.889	5.318.497	5.482.585	4.094.636

Kaynak: Kredi Garanti Fonu A.Ş.(KGF)

Hazine Müsteşarlığı ve Kredi Garanti Fonu A.Ş. (KGF) arasında 250 milyar TL’lik kredi kefaleti sistemi protokolünün sağladığı ivmeyle şirketler teminatlarının eridiği, kredide zorlandıkları bir dönemde ilave işletme sermayesine kavuşmuş, kısa vadeli yükümlülükleri olan şirketler, bunları uzun vadeye yayma fırsatı elde etmiştir. Ayrıca kefaletli krediler, ayrılan düşük karşılıklar sayesinde bankaların öz sermaye karlılıklarını da olumlu etkilemiştir. Öte yandan bankaların daha fazla kefaletli kredi vermek için mevduat toplama yarışına girmeleri sonucu mevduat faizleri yüzde 11 seviyelerinden yüzde 14-15 gibi yüksek seviyelere çıkmıştır. Bu durum bankalar açısından bir kısım riskler taşımaktadır çünkü yüzde 15’lere varan kaynak maliyetinin KGF sona erdiğinde tekrar nasıl düşürüleceği bir risk unsuru olabilir.

KGF tarafından 2010-2016 yılları arasında verilen kefaletleri sektörlere göre incelediğimizde dikkati çeken husus tarım sektörünün yüzde iki gibi çok düşük bir pay alırken hizmetler ve sanayi sektörünün sırasıyla yüzde 57 ve yüzde 41 gibi yüksek bir pay almasıdır (Tablo 5).

Tablo 5: Hazine Desteğinden Verilen Kefaletlerin Sektörlere Göre Dağılımı (TL) 2010-2016

Sektörler	İşlem Adedi	Kefalet Tutarı	Oran(%)
Sanayi	8.913	3.311.918.646	41.4
Hizmetler	14.672	4.562.850.881	57.1
Tarım	462	118.603.047	1.5
Toplam	24.047	7.993.372.574	100%

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Yatırım Teşvik İstatistikleri

İş Ortamındaki Gelişmeler

2000’li yılların başından itibaren gerçekleştirilen reformlarla makroekonomik istikrar ortamının tesis edilmesi ve iş ortamını iyileştirmeye yönelik olarak yürürlüğe geçirilen reformlar neticesinde Türkiye’de iş ortamı giderek iyileşmiş ve Türkiye “Uluslararası İş Yapma Kolaylığı Endeksi” sıralamasında yukarıya çıkmıştır (Tablo 6).

Tablo 6: Uluslararası İş Yapma Kolaylığı Raporuna Göre Türkiye’nin Genel Sıralaması

Rapor Yılı	Raporda Yer Alan Ülke Sayısı	Orijinal Raporda Yer Aldığı Şekliyle Türkiye Sıralaması	Revize Edilen Sıralamada Türkiye'nin Yeri
2004	132	-	-
2005	145	-	-
2006	155	93	84
2007	175	91	65
2008	178	57	60
2009	181	59	63
2010	183	73	60
2011	183	65	73
2012	183	71	68
2013	185	71	72
2014	189	69	51
2015	189	55	51
2016	189	55	63
2017	190	69	-

Kaynak: Doing Business 2017 Raporu

Türkiye ekonomisi 2000’li yıllar boyunca iş ortamı göstergelerinde önemli düzeyde ilerleme göstermesine rağmen, halen 189 ülke arasında 63. sıradadır. Dolayısıyla bu alan Türkiye açısından halen önemli bir reform alanı teşkil etmektedir. Bu çerçevede Türkiye’nin iş yapılabilirlik sıralamasındaki konumunu belirleyen etmenlerin daha detaylı incelenmesi uygun olacaktır.

Türkiye’nin iş yapılabilirlik konumu detaylandırılmış kalemler itibarıyla izlendiğinde Türkiye’nin azınlık hissedar haklarının korunması, sözleşme icrası ve elektrik temini gibi alanlarda görece olarak iyi bir düzeyde konumlandığı görülmektedir. Diğer taraftan şirket tasfiyesi, kredi temini, inşaat izinleri ve işe başlama gibi alanlar temel reform hamlesi alanlarını teşkil etmektedir. Bu alanlarda Türkiye’nin görece olarak alt basamaklarda konumlanması söz konusu alanlarda yapılacak reformların marjinal getirilerinin yüksek olacağına işaret etmektedir (Tablo 7). Uluslararası iş yapma kolaylığı raporunda yer alan alt göstergelere ilişkin detaylı bilgi Ek 1’de sunulmuştur.

Tablo 7: Uluslararası İş Yapma Kolaylığı Raporuna Göre Türkiye’nin Alt Göstergeler İtibarıyla Sıralaması

Alt Gösterge Adı	DB 2014	DB 2015	DB 2016	DB 2017
Genel Sıralama	51	51	63	69
DTF puanı*	-	-	63	67
İşe Başlama	64	79	90	79
İnşaat İzinleri	137	136	101	102
Elektrik Temini	35	34	36	58
Tapu Kaydı	55	54	54	54
Kredi Temini	86	89	78	82
Azınlık Hissedar Haklarının Korunması	12	13	18	22
Vergi Ödeme	50	56	128	128
Dış Ticaret	92	90	70	70
Sözleşmenin İcrası	42	38	32	33
Şirket Tasfiyesi	118	109	124	126

Kaynak: Doing Business 2017 Raporu

* Sınır puana uzaklık değeri, raporda yer alan ülkelerde göstergelerin her birinde gözlemlenen en iyi performansı temsil eden sınıra olan uzaklığı göstermektedir.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Doğrudan yabancı yatırımlar gelişen ekonomiler için en önemli kaynaklardan biri olarak görülmektedir. Doğrudan yatırım girişinin hacimsel büyüklüğünün yanı sıra niteliksel özellikleri de kalkınma süreci açısından önem taşımaktadır. Doğrudan yatırım girişinin ARGE ve teknoloji yoğunluklu sanayilerde yoğunlaşması ülke ekonomisinin verimliliğine de katkı sağlayarak ekonomik gelişme ve yakınsama süreçlerini ivmelendirmektedir.

Mevcut durum itibarıyla ABD, Hong-Kong ve Çin gibi ekonomilerin uluslararası doğrudan yatırımlardan en yüksek pay alan ülkeler olduğu görülmektedir. Türkiye ise 2015 verilerine göre doğrudan yatırım çekimi açısından dünyada 22'inci sırada konumlanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de üretken yatırımların canlandırılması açısından doğrudan yatırımlar önemli bir potansiyel alan teşkil etmektedir (Tablo 8).

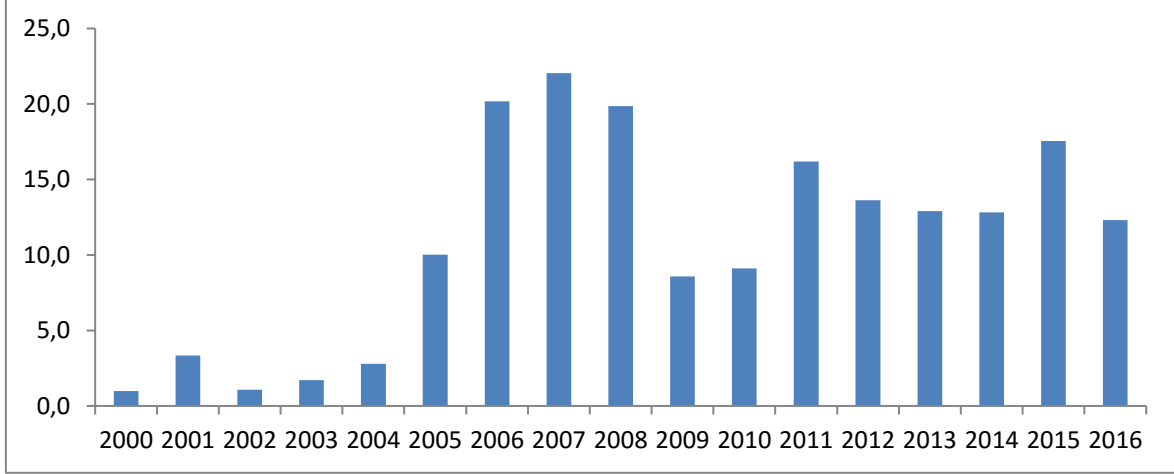
Tablo 8: En Yüksek Doğrudan Yabancı Yatırım Çeken İlk 10 Ülke ve Türkiye'nin Konumu (Milyon Dolar)

2015 Akım (Gelen)		2015 Stok (Gelen)	
ABD	379.894	ABD	5.587.969
Hong Kong	174.892	Hong Kong	1.572.606
Çin	135.610	Birleşik Krallık	1.457.408
İrlanda	100.542	Çin	1.220.903
Hollanda	72.649	Almanya	1.121.288
İsviçre	68.838	Singapur	978.411
Singapur	65.262	İsviçre	832.952
Brezilya	64.648	Fransa	772.030
İngiliz Virgin Adaları	51.606	Kanada	756.038
Kanada	48.643	Hollanda	707.043
Türkiye	16.508	Türkiye	145.471

Kaynak: Unctad Veri Tabanı

Türkiye'ye Doğrudan Yabancı Yatırım girişleri 2016 yılı sonunda 12 milyar 273 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam, geçtiğimiz yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında %31 oranında bir düşüşü ifade etmektedir (Grafik 8).

Grafik 8: Türkiye'ye Doğrudan Yabancı Yatırım Girişi (Milyar Dolar)

Kaynak: TCMB, Ödemeler Dengesi İstatistikleri

Türkiye'de doğrudan yatırımların yoğunluklu olarak imalat sanayi ve hizmetler sektörlerine giriş yaptığı görülmektedir (Tablo 9). 2015 yılında İmalat sanayi sektörü içerisinde kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı ile gıda, içecek ve tütün ürünleri imalatı öne çıkan sektörler olarak görülürken; hizmet içerisinde ise ağırlıklı olarak finans ve sigortacılık ile ulaştırma ve depolama sektörleri ön plana çıkmaktadır (Ek 2).

Tablo 9: Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı (Yüzde)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	0,0	0,0	0,3	0,1	0,0	0,0	0,3	0,8	1,3	0,2	0,4	0,5	0,7	0,3
Madencilik ve Taşocakçılığı	0,4	1,9	6,2	0,5	0,7	1,8	1,0	1,4	2,2	0,9	1,7	7,2	4,4	1,7
İmalat Sanayi	16,8	49,9	17,3	10,1	9,6	21,6	26,9	26,2	14,8	22,3	42,0	22,3	31,8	35,0
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtım	11,9	12,5	5,3	0,0	6,6	3,0	7,2	34,4	29,2	26,6	7,2	18,1	13,1	11,1
Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,0
İnşaat	0,0	1,1	0,2	0,9	1,2	1,5	2,3	3,3	5,0	1,9	13,3	1,8	2,7	0,9
Hizmetler	70,9	34,6	70,7	88,4	81,8	72,1	62,3	33,9	47,6	48,1	35,4	49,6	47,3	51,1

Kaynak: TCMB, Ödemeler Dengesi İstatistikleri

Türkiye'ye yönelen doğrudan yabancı yatırımların ağırlıklı olarak Avrupa kıtası kaynaklı olduğu gözlemlenmektedir (Tablo 10). Ülkeler alt detayına inildiğinde ise İngiltere, Hollanda ve Azerbaycan'ın ilk sıralarda olduğu görülmektedir (Ek 3).

Tablo 10: Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Kaynak Ülkelere Göre Dağılımı (Yüzde)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Avrupa	86	83	87	78	83	68	77	84	79	78	74	65	74	66
Afrika	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2	0	0
Amerika	2	8	8	1	6	25	6	5	6	9	5	3	4	14
Asya	13	9	5	21	11	7	16	11	15	13	22	29	22	20

Kaynak: TCMB, Ödemeler Dengesi İstatistikleri

Türkiye ekonomisinin doğrudan yatırımı çekecek göstergeler açısından halen zayıf olduğu gözlemlenmektedir. İş yapma kolaylığı, rekabetçilik ve şeffaflık gibi göstergelerde Türkiye ekonomisi 2016 yılında 190 ülke arasında 63'üncü sıradadır. Dolayısı ile bu alanda yapılacak reformlar, Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırım girişini hızlandırmak açısından önem teşkil etmektedir (Tablo 11).

Tablo 11: Yabancı Yatırımlar Açısından Önem Teşkil Eden Endeksler İtibarıyla Uluslararası Kıyaslama (Ülke Sıralaması)

	Ülke Sayısı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Dünya Bankası İş Yapma Kolaylığı Endeksi	190	60	73	68	72	51	51	63
UNCTAD Dünya Yatırım Raporu Doğrudan Yabancı Yatırım Girişi Sıralaması	237	29	26	24	22	22	20	-
AT Kearney Doğrudan Yabancı Yatırım Güven Endeksi	25	23	-	13	25	24	22	-
WEF Küresel Rekabetçilik Endeksi	140	61	59	43	44	45	51	55
IMD Küresel Rekabetçilik Endeksi	144	48	39	38	37	40	40	38
Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi	176	56	61	54	53	64	66	75

Kaynak: Doing Business 2017 Raporu, Unctad Veri Tabanı, AtKearney Foreign Direct Investment Confidence Index 2017, World Economic Forum The Global Competitiveness Report 2016–2017

Genel Değerlendirme ve Politika Çıkarımları

2016 yılı itibarıyla Türkiye’de yatırımların GSYH içerisindeki seviyesi yüzde 30’lar gibi önemli bir düzeye ulaşmıştır. Türkiye bu yüksek yatırım oranıyla gelişen ekonomiler içerisinde önemli bir yere oturmaktadır (Tablo 1). 2000’li yıllarda bu yüksek yatırım seviyelerine ulaşılmasında ekonomik istikrarın tesisi, iş ortamındaki iyileşme, kredi koşullarındaki gevşeme, faizlerdeki düşüş ve ticari kredilerdeki hızlanma ve uygulanan teşvikler etkili olmuştur. Dolayısıyla yüksek yatırım dengesinin sürdürülebilmesi için söz konusu alanlardaki kazanımların korunması gerekmektedir.

İş ortamının iyileştirilmesi noktasında çeşitli göstergeler açısından önemli bir potansiyel alanın var olduğu tespit edilmiştir. Son yıllarda ülkemizde finansal istikrarın tesisi ile hızlı bir kredi derinleşmesi sağlanmıştır. Ancak toplam kredi stoku içerisinde tüketimden ziyade üretken kredilerinin ağırlığının artırılması ve bu kapsamda verimli sanayi yatırımlarının desteklenmesi halen önemini korumaktadır.

Diğer taraftan yatırımlar içerisinde verimli sanayi yatırımlarının ve yine sanayi yatırımları içerisinde yüksek katma değer üreten sektörlerin desteklenmesi Türkiye ekonomisinin önümüzdeki dönemde dünya ekonomisi içerisindeki konumunda en önemli belirleyicilerden birisi olacaktır. Bu kapsamda ticari kredilerin TCMB ve BDDK araçlarıyla desteklenmeye devam etmesi önem taşımaktadır. Uygulanan yatırım teşviklerinin oldukça önemli hacimlere ulaştığı gözlemlenmektedir. Bu kapsamda söz konusu teşviklerin uzun dönemli kalkınma hedefleri ile tutarlı bir şekilde yönlendirmesini sağlamak üzere uzun dönemli bir yatırım teşvik stratejisinin kurgulanması önem arz etmektedir.

Ekler

Ek 1. İş Yapma Endeksi (Doing Business Index)

“İş Yapma Endeksi (Doing Business) Raporları” ülkelerin yatırım ortamını etkileyebilecek şirket kuruluşu, vergi politikaları, istihdam, lisans alma süreci, yatırımcıların korunması gibi çeşitli göstergeleri temel alarak karşılaştırmalı bir değerlendirme sunan yıllık yayınlardır.

Rapor, mevcut haliyle 190 ülkeyi konu almakta ve ekonomik üretim açısından en büyük şehirde faaliyet gösteren küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin, bir işletmeyi kurma ve devam ettirme konularında devletin koyduğu şartları yerine getirme, ülkeler arası ticaret, vergi ödeme ve bir işletmeyi kapatma gibi işlemlerin süre ve maliyetlerini ortaya koymaktadır. Raporla temel alınan 11 kilit gösterge ek tablo 1’de sunulmaktadır.

Ek Tablo 1: İş Ortamı Raporunda Yer Alan Göstergeler

Gösterge Kümesi	Göstergenin Ölçtüğü Nitelikler
İşe Başlama	Prosedürler, süre, maliyet ve asgari sermaye
İnşaat izinleri	Depo inşası için gereken prosedürler, süre ve maliyet ile inşaat izinlerinin verilmesinde kontrol ve emniyet mekanizmalarının kalitesi
Elektrik Temini	Elektrik bağlantısı kurmak için gereken prosedürler, süre ve maliyet ile elektrik tedarikinin güvenilirliğinin ölçümü ve elektrik kullanımı maliyeti
Tapu kaydı	Mülkiyet devri için gereken prosedürler, süre ve maliyet ile arazi yönetimi sistemlerinin kalitesi
Kredi Temini	Taşınır teminat hakları ve kredi bilgi sistemleri
Azınlık Hissedar Haklarının Korunması	İlgili taraf işlemlerinde ve kurum yönetiminde azınlık hissedar hakları
Vergi Ödeme	Vergi düzenlemeleri ile uyumlu olması için bir firmanın toplam vergi oranı, ödemeleri ve süre
Dış Ticaret	Rekabetçi avantaja sahip ürün ihracatı ile oto parçaları ithalatında süre ve maliyet
Sözleşmenin İcrası	Ticari anlaşmazlıkları çözmek için gereken prosedürler, süre ve maliyet ile yargı süreçlerinin kalitesi
Şirket Tasfiyesi	Ticari iflas için süre, maliyet ve toparlanma oranı ve iflasta yasal yapının gücü
İş Piyasası Düzenlemeleri (Sıralamaya Dahil Değil)	İstihdam düzenlemelerinde esneklik ve iş kalitesinin özellikleri

Kaynak: 2017 Yılı Doing Business Raporu

Bir ekonominin iş ortamını ve uluslararası rekabetçiliğini etkileyen faktörlerin tümü İş Ortamı Raporu’nda ölçülmemektedir. Örneğin, rapor kapsamına makroekonomik istikrar,

finansal sistemin durumu, işgücünün yetenekleri ve eğitim düzeyi, rüşvet ve yolsuzluğun yaygınlığı, piyasa büyüklüğü ve emniyet gibi konular dahil edilmemektedir (Ek Tablo 2).

Ek Tablo 2: Rapora Dahil Edilmeyen Başlıca Hususlar

Tamamen Dahil Edilmeyen Alanlar
Makroekonomik İstikrar
Finansal sistemin durumu
İşgücünün kalitesi
Rüşvet ve yolsuzluğun yaygınlığı
Piyasa büyüklüğü
Emniyet
Hesaplanan Göstergelerde Dikkate Alınmayan Hususlar
Vergi ödeme alanında kişisel gelir vergisi oranları
Kredi temini alanında para politikası duruşu ve ilişkili olarak firmalar için kredi sıkılaştırılması veya kolaylaştırılması
Dış Ticaret alanında ihracat ve ithalat vergileri ve sübvansiyonlar

Kaynak: 2017 Yılı Doing Business Raporu

İş ortamı raporu, ülke performanslarını değerlendirirken, farklı perspektifler ortaya koyabilmek için sınır puana uzaklık değeri (Distance to Frontier Score-DTF) ve iş yapma kolaylığı sıralaması (Ease of Doing Business Ranking) olmak üzere iki farklı ölçü ortaya koymaktadır. Sınır puana uzaklık değeri, raporda yer alan ülkelerde göstergelerin her birinde gözlemlenen en iyi performansı temsil eden sınıra olan uzaklığı göstermektedir. Böylece, herhangi bir zamanda belirli bir ekonominin performansı ile en iyi performansa sahip ekonomi arasındaki fark ortaya konulmakta ve zaman içinde bu ekonominin iş hayatına ilişkin düzenleyici ortamında meydana gelen mutlak değişim değerlendirilebilmektedir. Sınır puana uzaklık değeri, ilk önce her bir gösterge için hesaplanmakta, daha sonra toplam değeri hesaplamak için tüm göstergelere göre ortalaması alınmaktadır. İş yapma kolaylığı sıralaması ise, bir ekonominin iş ortamına ilişkin performansının diğer ekonomilerin performanslarına göre ne durumda olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece, bu iki ölçü birlikte okunduğu zaman bir ekonominin gerçek durumuna ilişkin daha doğru bir değerlendirme ortaya çıkmaktadır.

Ek 2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörler İtibarıyla Dağılımı (Ayrıntılı Gösterim, Yüzde)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1. TARIM SEKTÖRÜ	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0
2. SİNAİ SEKTÖRLER	29	64	29	11	17	26	35	62	46	50	51	48	49	48
B. Madencilik ve Taşocakçılığı	0	2	6	0	1	2	1	1	2	1	2	7	4	2
C. İmalat	17	50	17	10	10	22	27	26	15	22	42	22	32	35
CA. Gıda, İçecek ve Tütün Ürünleri İmalatı	2	20	7	1	2	4	8	3	2	4	20	4	5	8
CB. Tekstil ve Giyim Eşyaları İmalatı	1	0	1	2	0	1	1	1	2	1	3	1	2	4
CC. Deri ve İlgili Ürünlerin İmalatı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
CD. Ağaç ve Ağaç Ürünleri İmalatı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
CE. Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı ve Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0
CF. Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	0	0	0	0	0	2	0	1	0	8	3	2	1	15
CG. Kimyasalların, Kimyasal Ürünlerin ve Temel Eczacılık Ürünleri ile Malzemelerinin İmalatı	1	4	5	3	5	6	1	5	2	2	5	3	6	3
CH. Kauçuk ve Plastik Ürünleri İmalatı	0	2	1	0	0	0	1	1	0	1	5	2	1	1
CI. Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	0	0	0	1	1	4	1	4	1	0	0	0	2	1
CJ. Ana Metal Sanayii ve Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine Teçhizat Hariç)	3	0	1	2	1	2	8	0	3	2	1	1	1	1
CK. Makina ve Teçhizat (Başka Yerde Sınıflandırılmamış) İmalatı	0	0	0	0	0	0	2	4	1	0	0	0	0	0
CL. Bilgisayarların, Elektrik-Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı	2	2	0	0	0	1	2	1	3	3	1	6	11	1
CM. Ulaşım Araçları İmalatı	7	21	2	1	0	0	0	4	1	1	1	1	1	1
CN. Mobilya İmalatı ve Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer İmalat Sanayii	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	1	0
D. Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı	12	13	5	0	7	3	7	34	29	27	7	18	13	11
E. Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3. HİZMETLER SEKTÖRÜ	71	36	71	89	83	74	65	37	53	50	49	51	50	52
F. İnşaat	0	1	0	1	1	1	2	3	5	2	13	2	3	1
G. Toptan ve Perakende Ticaret	13	25	3	1	3	1	14	6	7	4	2	4	13	5
H. Ulaştırma ve Depolama	0	0	1	0	3	4	1	4	3	1	1	4	7	13
I. Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	0	0	0	0	0	0	0	1	2	1	0	1	0	0
J. Bilgi ve İletişim	11	0	56	38	36	2	1	3	1	0	1	1	2	1
K. Finans ve Sigorta Faaliyetleri	44	8	11	45	39	61	42	13	26	36	19	35	17	29
Parasal Aracı Kuruluşların Faaliyetleri (Bankalar)	42	3	7	44	36	53	28	8	13	29	14	16	11	23
Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Fonları (Zorunlu Sosyal Güvenlik Hariç)	0	0	3	1	2	7	13	3	12	5	3	16	2	1
Holdingle Şirketlerinin Faaliyetleri	1	0	0	0	0	0	0	2	0	1	2	2	3	4
Diğer Finansal Hizmet Faaliyetleri	1	4	0	0	1	1	0	0	0	1	1	0	2	2
L. Gayrimenkul Faaliyetleri	0	0	0	3	0	2	3	3	4	2	2	1	3	1
M. Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	0	0	0	0	0	0	0	1	2	1	1	1	1	0
N. İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0
O. Kamu Yönetimi ve Savunma; Zorunlu Sosyal Güvenlik	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
P. Eğitim	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Q. İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	1	0	0	0	0	1	1	2	2	1	5	1	2	0
R. Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	2	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0
S. Diğer Hizmet Faaliyetleri	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0
T. Hanehalklarının İşverenler Olarak Faaliyetleri; Hanehalkları Tarafından Kendi Kullanımlarına Yönelik Olarak Ayrılmamış Mal ve Hizmet Üretim Faaliyetleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
U. Uluslar Arası Örgütler ve Temsilciliklerinin Faaliyetleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Kaynak: TCMB, Ödemeler Dengesi İstatistikleri

Ek 3. Doğrudan Yabancı Yatırımların Kaynak Ülkeler İtibarıyla Dağılımı (Ayrıntılı Gösterim, Yüzde)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1. AVRUPA	82	83	87	78	83	68	77	84	79	78	74	65	74	66
Almanya	15	20	6	5	2	5	8	8	10	4	5	20	7	3
Avusturya	0	0	0	0	6	2	4	16	25	15	14	7	0	1
Belçika	1	8	2	13	19	2	4	3	1	9	0	1	0	6
Bulgaristan	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çek Cumhuriyeti	0	0	0	0	0	0	0	7	1	0	0	0	0	0
Danimarka	2	3	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0
Estonya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Finlandiya	0	0	12	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fransa	4	17	3	25	2	2	5	10	10	6	1	2	3	1
Hollanda	13	7	48	4	29	28	9	11	8	9	13	9	23	10
İngiltere	1	20	11	2	4	4	9	6	4	6	19	3	12	5
İrlanda	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	1	0
İspanya	1	0	0	1	0	3	6	2	3	14	2	5	1	19
İsveç	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
İtalya	42	0	1	8	1	0	2	5	0	1	1	1	6	1
Letonya	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Litvanya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Lüksemburg	0	0	0	0	1	3	21	8	5	3	11	3	7	10
Macaristan	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Malta	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Polonya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Portekiz	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0
Romanya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Slovakya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Slovenya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yunanistan	0	3	3	0	16	12	5	1	7	1	1	1	1	0
İsviçre	2	2	1	0	0	1	1	3	2	1	4	2	2	1
İzlanda	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Liechtenstein	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Norveç	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	1	0	2	0
2. DİĞER AVRUPA ÜLKELERİ	0	0	0	19	0	1	1	0	0	5	0	9	8	6
Arnavutluk	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Belarus	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bosna Hersek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Guernsey	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hırvatistan	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Karadağ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Makedonya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Rusya	0	0	0	19	0	1	0	0	0	5	0	9	8	6
Sırbistan	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukrayna	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3. AFRİKA	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2	0	0
4. AMERİKA	2	8	8	1	6	25	6	5	6	9	5	3	4	14
4.1. KUZEY AMERİKA	2	8	8	1	5	22	6	5	6	9	4	3	4	13
4.2. ORTA AMERİKA	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4.3. GÜNEY AMERİKA	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
5. ASYA	12	9	5	21	11	7	16	11	15	13	22	29	22	20
5.1. YAKIN VE ORTA DOĞU	1	0	5	20	11	3	15	6	8	10	15	23	15	11
İran	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İsrail	0	0	0	0	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Bahreyn	1	0	0	0	1	0	0	2	0	0	1	0	0	0
Birleşik Arap Emirlikleri	0	0	0	19	9	1	1	0	2	1	0	2	1	1
İrak	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Katar	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	5	0	3
Kuveyt	0	0	3	0	1	0	2	1	3	0	3	2	2	0
Suudi Arabistan	0	0	0	0	0	0	9	1	1	0	4	0	0	0
Azerbaycan	0	0	0	0	0	0	0	1	0	8	3	8	10	7
Gürcistan	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Lübnan	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	6	0	0
Suriye	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ürdün	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
5.2. DİĞER ASYA ÜLKELERİ	11	8	1	1	0	4	1	5	7	3	7	6	6	9
Bangladeş	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çin	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Endonezya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Güney Kore	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	1	1	0	0
Hindistan	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Hong Kong	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0
Japonya	11	8	1	0	0	0	0	6	1	1	4	3	3	3
Kazakistan	0	0	0	1	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0
Malezya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	3
Özbekistan	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Pakistan	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Singapur	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0
Tayland	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Tayvan	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Türkmenistan	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6. AVUSTURALYA	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Kaynak: TCMB, Ödemeler Dengesi İstatistikleri

